

aan fijnheid, aan innigheid vooral laat zijn typeering toch veel te wenschen; was het niet meer een zich geestig-pratend amuseeren met die menschjes? Niet eigenlijk ten hunnen koste. Daarvoor was hij te goedhartig. Och, wel niemand heeft Hildebrand ooit zoo goed gekarakteriseerd als hij zichzelf in den „wensch” waarmee de „Narede en opdracht” besluit: „Indien het maar een weinigje op U geleek! Het zou dan ook vol zijn van geestige, maar vroolijke en goedaardige opmerking, die niet aarzelt zichzelf in te sluiten; van dien welwillenden lach, die niets heeft van een grijns; het zou dan een toon van aangename gezelligheid hebben, waarbij men zich op zijn gemak gevoelt, en die den lezer zou boeien en bezighouden en naar willekeur stemmen tot heldere genoegelijkheid en ongemaakten ernst! Het is maar een wensch, vriendlief!”

Hildebrand was een volgeling van de engelsche humoristen, van Dickens en zijn tijdgenooten. Als de hunne zijn ook zijn z.g. typen vaak overdreven. Den veelgenoemden Nurks — spreekwoordelijkste van al de Camera-personages — kan ik maar nooit zoo erg onaangenaam vinden; hij is soms grof, ja, tot ploertig wordens toe zelfs, maar eigenlijk noot erg. . . . nurksch; zijn z.g. onaangenaamheden aan het adres van Hildebrand en zijn vriend zijn geen hatelijkheden, maar onfijne plagerijen, waarop die brave jongens veel meer ad rem hadden behooren te antwoorden. Stastok is voortreffelijk, dit stuk over het algemeen het beste, gaafste, van 't geheele boek, Kegge veel minder — ik bedoel het verhaal als zoodanig, zoowel als de meesten der „types”. — Van der Hoogen b.v. is niets, een soort aanstellerige paljas, een doordraaier uit een vrouwenroman, heelemaal geen verleidelijke Don Juan, waar iemand als Henriëtte Kegge verliefd op worden kan! — „Een oude Kennis” daarentegen lijkt mij, in zijn soort, nog door niemand hier overtroffen.

Te zeggen dat Hildebrand, ondanks zijn losheid, toch al dikwijls zijn „dominee Beets” physionomie vertoont, is langzamerhand een

gemeenplaats geworden — wonderlijker schijnt het mij, dat het nog niet veel meer geschiedde in een tijd, toen zelfs de enkele schrijvers, die geen predikant waren, zich het dik-op moraliseeren tot plicht stelden. Natuurlijk is al dat gemoraliseer nu verschrikkelijk verouderd. Maar wat niet verouderd is en nooit verouderen zal, dat is de sprankelende opgewektheid, de zorgvuldige liefde, het entrain, de vitaliteit waarmee dit boek geschreven is. Het leefde, het leeft nog — en daarom zal het ook altijd blijven leven.

Leven, altijd blijven leven. Een bizonderen klank krijgen zulke woorden in tijden als deze, van massamoord en barbaarsche verwoesting. Hoe zal het met Nederland gaan? Ik schrijf dit op den 21^{en} Augustus. . . .

Nederlanders in Zuid en Noord, hoe het ook gaat, laat ons verdedigen ons hoogste goed, ons vrije nederlandsche geestesleven. Noch de russische knoet, noch de pruisische feldweibel hier!

H. R.

□ □ BOEKBESPREKING. □ □

JAN LIGTHART, *Jeugdherinneringen*, Groningen, J. B. Wolters' U. M., 1913.

Een echt hollandsch boek — in gunstigen en ongunstigen zin — dat in vele opzichten aan de Camera Obscura herinnert. Althans de hollandsche jongen van Jan Ligthart en die van Hildebrand lijken op elkaar. En dan worden er ook in deze *Jeugdherinneringen*, gelijk in de *Camera*, vele typische hollandsche toestanden. . . . bepraat, lang niet zoo geestig als in de *Camera* (die trouwens, het mag hier gezegd, wel eens wat gezocht geestig is, en ook wel eens laagbij-de-grond geestig, andersgenaamd grappig of „flauw”) en dikwijls nog wat preekeriger, maar dan ook met veel meer vooropgezette — zij het misschien onbewust vooropgezette! — paedagogische strekking.

Wat een beste man is die Jan Ligthart, zoo denkt men bij iedere bladzij, wat een eerlijke, trouwe kerel, en vooral: wat doet hij zijn best.

Maar, om op dat „vooropgezette” terug te komen, het is vreemd daarmee gelegen. Wat is nu eigenlijk 's heeren Ligtharts bedoeling geweest: paedagogie of kunst. Zelf zegt hij daarvan in zijn inleiding: „In de volgende bladen wil ik mijn Jeugdherinneringen opschrijven, volkomen naar waarheid, dat wil zeggen: precies zooals ik ze tot hiertoe door 't leven heb megedragen”. Hij legt dan vervolgens uit, hoe hij zelf die woorden verstaat — volkomen juist en helder — en gaat voort: „En dat wil ik doen om twee redenen. In de eerste plaats wil ik aan de kinderkunde betrouwbaar materiaal verschaffen, opdat zij dit ten bate der opvoeding, dus tot heil der jeugd moge aanwenden. Maar bovenal wil ik ouders en andere opvoeders door een geopend stuk leven helder doen zien, wat misschien op dit oogenblik vlak bij hen geschiedt achter de sluiers der onderlinge vervreemding”.

O, ik-voor-mij, ik geloof dat het heilig Ligthart's plan geweest is, zóó te doen, dát te geven. Maar hij hééft het niet gedaan. Er is geen sprake van dat dit boek zou zijn gevuld met „betrouwbaar materiaal” zonder meer, of dat het een „geopend stuk leven” onpartijdig te zien zou geven. Alles werd opgedischt, gekruid (zooals men dat vóór '80 prijzend noemde) beredeneerd; de heer Ligthart heeft niet alleen verteld, wat nu nog „als herinnering in hem leeft”, hij heeft al zijn opmerkingen, zijn conclusies, zijn lessen en soms zijn preeken er trouwhartig bijgevoegd. Waarlijk alles volkomen eerlijk en te goeder trouw, ja met soms aandoenlijke naïveteit en openheid (als sprak hij tot zijn intiemste vrienden) en daardoor ook aldoor leesbaar. Maar een kunstwerk — zooals het toch ook had kúnnen zijn, niet waar? — is dit boek niet geworden. Heel goed geschreven hier en daar, opgewekt, levendig, gezellig — maar zonder dat ontroerde en toch wonder-heldere zien, van een standpunt boven dat der gangbare moraliteit gelegen, waardoor schoonheid ontstaat, ook in jeugdherinneringen.

Ik heb zoeven reeds de tweede druk van dit nieuwe boek te zien gekregen. En dat verwonderde mij geenszins, integendeel dat klopt alweer! Ziehier immers iets dat bij ons altijd opnieuw pakt, succes heeft, misschien zelfs nergens zoozeer als in Holland, bij onze waarlijk over 't algemeen veel te gemakzuchtige lezers. Een verhaal met de moraal, de beredeneering er bij. Niemand die er zelf veel meer bij behoeft te denken, de schrijver doet alles voor hem, hij heeft maar ja te knikken.

Toch een goed en nuttig boek, hoor, dáár niet van! Want Jan Ligthart is nu eenmaal een rechtschapen, weldenkende en ruime man en de meeste zijner, trouwens nooit zeer diepzinnige, gedachten over kinderen en hun opvoeding — ze lijken mij althans volkomen plausibel.

Maar één ding begrijp ik niet goed, en dat is hoe iemand die zulk een goed inzicht blijkt te hebben in den kinderaard, zulke enormiteiten debiteeren kan waar het de psychologie van volwassenen geldt. Een voorbeeld? Ik lees op blz. 22: „Onze meester was, ik zeg niet streng of stipt of veeleischend, hij was hard. En nog niet eens hard als staal of steen, want dan hadden er nog vonken kunnen uitspringen, maar hard als een verdroogd stuk leer. Het is geen toevalligheid, dat hij zijn horloge niet aan een metalen ketting of een fijn zijden koord droeg, zooals krachtige of teere persoonlijkheden gewoon zijn. (Ik spatieer, H. R.). Een man verraadt zijn ijdelheid en zijn gemoed in zijn horlogeband, en de zijne bestond uit een dooreenvlechting van drie smalle leeren riempjes, een kabeltje van leer, hard en droog en taai”. Enz.

Het komt misschien doordat ik zelf al zoo lang gewoon ben mijn horloge aan een riempje vast te leggen, maar deze psychologie lijkt mij er een om op de kermessen te laten kijken, en deze.... hm! geest.... bedenkelijk, hoogst bedenkelijk.

H. R.

Jacques Callot, Maitre-Graveur 1593—1635 — Nouvelle Edition, revue et reduite, par PIERRE PAUL PLAN — Bruxelles et Paris, G. van Oest & Cie., Editeurs.

Er bestaat een oudere uitgaaf van dit boek, uitvoeriger van tekst en rijker geïllustreerd, die echter uitverkocht is. Dit verhoogt de waarde van dit zeer bereikbare werk over den prachtigen graphischen kunstenaar Jacques Callot.

De Lotharinger etsers is vooral bekend door zijn afbeelden van zigeuners, bedelaars en andere zwervers en paria's. E. T. A. Hoffmann heeft een ander gedeelte van zijn oeuvre een nieuwen roem gegeven door eenige zijner meest schitterende vertellingen te noemen „Fantasiestücke in Callots Manier”. De Deutsche romancier schijnt sterk getroffen te zijn en zich zeer geïnspireerd te hebben gevoeld door die grillige dansende figuren uit de serie van de Balli of Cucurrucu-maskerade of pantomime-gestalten, half toovenaar, half Pantalon, die de meester in vele kleine etsjes in wonderlijke zoo gracieuze als militante houdingen tegenover elkaar plaatste voor achtergronden, die in hun minutieuze bewegelijkheid zoo kenschetsend zijn voor zijn vernuft.

Een aparte plaats komt Callot onder de meesters der Renaissance toe. Zoon van een Lotharinger, behoorende tot den kleinen adel, zou hij, naar de legende luidt, als jongen tot twee maal toe zijn weggelopen om troepen zwerfende zigeuners te volgen, doch telkens naar Nancy, zijn geboorteplaats, zijn teruggebracht. Het is niet onmogelijk — een ander kunstenaar, de Engelschman Gillray heeft later inderdaad aan de aantrekkingskracht van het authentieke Vie de Bohème op deze wijze toegegeven. — Zeker is alleen dat Callot met toestemming van zijn vader in 1609 meeging met een gezantschap naar Rome, en er de leerling werd van Thomasson, voor wien hij burijngravures maakte met vrome onderwerpen. Het verblijf te Rome heeft uiterlijk romantische avonturen in de liefde

ingegeven aan de pen van Arsène Houssaye, die echter hoogst onzeker materiaal voor de geschiedenis opleveren, al was het alleen maar daarom, dat dezelfde schrijver Callot ook reeds hoogst amoureuze ervaringen toeschrijft tijdens zijn problematische vlucht met de Zigeuners, op den rijpen leeftijd van twaalf jaar.

Na drie jaar te Rome gewerkt te hebben trok hij naar Florence, waar hij, in ruimer zin dan tegenover Thomasson het geval was geweest, de leerling werd van Bernardino Poccetti. Deze, naar wiens teekening hij een burijn-cravure maakte „L'Enfer et le Purgatoire”, moedigde hem aan een eigen werk te publiceeren. Callot kwam nu tot de overtuiging dat de ets beter dan de burijn-gravure bij zijn aanleg paste, en na jaren in stilte gewerkt te hebben, gaf hij zijn kostelijke, pittoreske „Caprices” uit, croquis en schetsboekbladen, die zijn naam met één slag beroemd maakten. Hij zeide bescheidenlijk dat ze bestemd waren voor kinderen die leerden teekenen. Dat was in 1617. Tegelijkertijd verscheen zijn „Tentation de Saint Antoine”, dat hem den grootsten roem verschafte, hoewel dit een onderwerp was, dat eigenlijk iedereen in dien tijd behandelde. Kort voor zijn dood hervatte hij nog eens de bewerking van deze stof.

Naast de genoemde werken, en anderen in dezen geest bestaan er vele fraaie, zeer levende en zeer uitvoerige prenten van zijn hand, feesten, straoefeningen, kermessen, landschappen voorstellende, en eenige gegraveerde portretten, behoorende tot het beste wat in dit genre gemaakt is.

Zijn trant, ofschoon door zijn Italiaansche meesters beïnvloed, maakt hem tot den verwant van Franschen als Jean Cousin, en de groote Fransche houtsnijders der 16e eeuw.

Naast zijn vruchtbare fantasie, zijn luchtige geestigheid, zijn vermogen om in groote groepen natuurlijk leven en beweging te geven, komt zijn uitgesproken en feilloos instinkt voor een expressieve en wijsche

lichtverdeeling een heel oorspronkelijk cachet geven aan al zijn werk. Hij is een meester, en een volmaakt meester in het kleine.

Ondanks het wilde en soms woeste in zijn onderwerpen is hij gracielijker, luchtiger en ook minder zinnelijk van trant dan Brueghel, en bij al zijn meesterschap zeer stellig een minder machtige figuur. Een prent als „Entrée de M. de Couvonge et M. de Chalabre” is echter van een eigen grootscheit: de demonen der epidemieën rennen aan, wild met fakkels zwaaiend, draken trekken een kar voort, de lucht is gril en zwaar van dreiging. Hier spookt de wilde geest, die uit de Middeleeuwen door de Renaissance is geërfd.

C. V.

T. VAN DER LAARS, *Wapens, vlaggen en zegels van Nederland*. Amsterdam, Drukkerij „Jacob van Campen”, 1913.

Heraldiek is voor velen een terrein met tal van struikelblokken, voor anderen een gebied waar letterlijk alles geoorloofd is. Hoeveel schilders, graveurs, teekenaars, steenhouwers, hebben niet dikwijls een wapen in hunne versieringen aan te brengen en zitten dan met het geval verlegen, omdat zij niet weten wat volgens de regelen der wetenschap (want heraldiek is een omvangrijke wetenschap) al dan niet mag, hoe de vorm der schilden, der helmen, der helmteekens moet zijn, wat geoorloofd is in zake de helmdoek enz. enz.; om nog niet eens van de figuren zelf te spreken; maar ook hoeveel wapenkundigen weten wèl hoe het zijn moet, doch teekenen erbarmelijke leeuwengezichten, zie bijvoorbeeld het rare beest dat boven onze bankbiljetten prijkt.

Over bankbiljetten gesproken. 't Is misschien nu niet den tijd om de directie van de Ned. Bank daarover hard te vallen, maar wij moeten toch even aanstippen, dat, terwijl de nieuwe „zilverbons” ook maar rare sjofele dingetjes zijn, de bankbiljetten van

tien gulden ons weer naar de vóórwereld der versieringskunst verwijzen. Een dergelijke ornamentatie is toch in 1914 wel wat al te bar en de uitvoering allerslordigst. Ik geloof dat onze oostelijke naburen hiervoor toch wel Emcke, Rud Weisz, Cissarz, Kleukens of een van hun boekkunstenars in den arm genomen zouden hebben.

Van der Laars nu is iemand, die wèl en goed teekenen kan, als teekenaar door zijn werkkring belang is gaan stellen in heraldiek, hierin gestudeerd heeft, gegevens verzamelde, en deze thans tot een aantrekkelijk boekje heeft verwerkt.

Het is geen boekje van droge opsomming, van dorre aanwijzingen en verklaringen, maar een dat door de vele voorbeelden aantoot, hoe de heraldische vormen ontstaan zijn, hoe ze toegepast moeten worden, hoe de wapens in verschillende tijden gewijzigd werden enz. enz. En hoewel de wapenteekenaar hier in zijn volle kracht is, bemerken wij toch te goed dat Van der Laars weet wat hij doet, dat hij even kundig als vaardig is.

Hoewel er al te vele boeken verschijnen, waarmede de schrijver zelf, of de uitgever meent „in een behoefte te voorzien”, toch geloof ik, dat het met dit boek nu werkelijk eens het geval is. Een goed boek over heraldische vormen, over wapens en vlaggen, bestond tot dusverre in onze taal niet.

Wel kennen wij „de heraldiek in de bouwkunde” door J. Kuyper, dat, daar het is samengesteld naar aanleiding van de lessen die wijlen deze voortreffelijke teekenaar en graveur gaf aan de cursus voor Hooger onderwijs in de bouwkunde, zich tot een onderdeel beperkt, terwijl Van der Laars, hoewel ook een deel behandelende, daarin toch juist datgene geeft wat de schilder en de nijverheidskunstenaar, wat degene voor wien heraldiek een deel der versieringskunst is, van noode heeft.

R. W. P. Jr.